

ارتقای زنان به رتبه استادی در دانشگاه‌های ایران: راه ناهموار و روندی کند

ژاله شادی طلب، سرکاره ابراهیم پور، ملوک عزیززاده،
پریسا نخعی، مرتضی ابراهیم پور



پژوهش و مطالعات فرهنگی و اجتماعی
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

ارتقای زنان به رتبه استادی در دانشگاه‌های ایران: راهی ناهموار و روندی کند

ژاله شادی طلب، سمانه ابراهیم‌پور، ملوک عزیززاده

پریسا نخعی و مرتضی ابراهیم‌پور

ناشر: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی

طرح جلد: هاجر قربانی

چاپ اول: بهار ۱۳۹۷

تیراژ: ۱۰۰

قیمت: ۶۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۰۰۰-۰۰۰-۶۵

نشانی: تهران، بابان سدران، بان شهید مومن نژاد (گلستان یکم)، شماره ۱۲۴، تلفن: ۲۲۵۷۰۷۷۷

سایت: www.iscs.ac.ir

پست الکترونیکی: info@iscs.ac.ir

کلیه آثار این پژوهشکده در جهت آزاد فضا، آزاد علمی و نظر شخصی نویسندگان محترم آن است و لزوماً مورد تأیید پژوهشکده نیست.

عنوان و نام پدیدآور: ارتقای زنان به رتبه استادی در دانشگاه‌های ایران: راهی ناهموار و روندی کند/ ژاله شادی طلب ... [و دیگران].

مشخصات نشر: تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: ۲۸۰ ص.؛ جدول، نمودار. م. ۱۸ × ۱۴.

شابک: 978-600-8905-65-3

یادداشت: پدیدآوران ژاله شادی طلب، سمانه ابراهیم‌پور، ملوک عزیززاده، پریسا نخعی، مرتضی ابراهیم‌پور.

عنوان دیگر: راهی ناهموار و روندی کند.

موضوع: زنان در آموزش عالی

موضوع: Women in higher education

موضوع: زنان مدرس — ایران

موضوع: Women college teachers -- Iran

موضوع: آموزش عالی — ایران

موضوع: Education, Higher-- Iran

شناسه افزوده: شادی طلب، ژاله، ۱۳۲۴ -

رده‌بندی کنگره: ۴۱۳۹۷ الف/ LC۱۵۶۷

رده‌بندی دیویی: ۳۷۸/۰۰۸۲

شماره کتابشناسی ملی: ۵۱۳۱۲۶۴

فهرست

۷	دیاچه پژوهشکده
۹	مقدمه
۱۳	بخش اول: ارتقای زنان به رتبه علمی بالاتر در دانشگاه‌ها
۶۱	بخش دوم: سیاست‌ها و مقررات دهه اخیر
۱۰۰	بخش سوم: بازگویی تجربه‌های زنان استاد
۱۸۹	بخش چهارم: تحلیل سیاست‌ها و مقررات در سایه تجربه زیسته زنان
۲۱۷	بخش پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهاد سیاست‌های اجرایی
۲۲۷	منابع
۲۳۹	پیوست‌ها
۲۷۱	نمایه

مقدمه

وجود سیستم ارتقای راب برای پیشرفت شغلی کارکنان هر سازمان، اصلی پذیرفته شده است، اما به نظر می‌رسد به‌طور تاریخی دانشگاه‌های دنیا حتی از محیط‌های کاری برابرگرایانه در کشور، توجهات و یا تلاش لازم را نسبت به تحقق این اصل ابراز نداشته‌اند (اکر،^۱ ۱۹۹۲؛ بچی،^۲ ۱۹۹۳؛ دویل و هیند،^۳ ۱۹۹۸؛ الن، ۱۹۹۰b، بورتون، ۱۹۹۷)؛ در نتیجه تفاوت‌هایی از جمله نژادی و جنسیتی سبب شده است تا زنان در جامعه دانشگاهی از هم‌متایان علمی خود در ارتقا به مقام استادی باز بمانند.

در سراسر جهان پیشرفت زنان در ورود به دانشگاه و پیوستن به جامعه هیئت‌علمی قابل‌توجه بوده و توانسته‌اند سهمی نزدیک به پنجاه درصدی را از آن خود کنند؛ این در حالی است که حدود سه دهه پیش به گواه پژوهش مور^۴ (۱۹۸۷: ۲۴-۲۳) در ۲۳ کشور

1. Acker

2. Bacchi

3. Doyle and Hind

4. Moore

جهان، به‌ندرت سهم زنان در کشوری از ۲۵ درصد تجاوز می‌کرده است، اما در شرایطی که حدود نیمی از آموزشگرهای مؤسسه‌های آموزش عالی را زنان تشکیل می‌دهند، همچنان در مقایسه با مردان جامعه دانشگاهی، با سهم کوچک‌تری به رتبه استادی دست یافته‌اند. براساس اطلاعات موجود، زنان در آمریکا ۶۶ درصد، انگلستان ۴۵ درصد، استرالیا ۴۴ درصد، آلمان ۳۹ درصد، مالزی ۴۵ درصد و در ترکیه ۳۷ درصد از آموزشگرهای دانشگاه‌ها را به خود اختصاص داده‌اند (بونسکو، ۲۰۰۲ و ۲۰۰۷ به نقل از بازارگادی، ۱۳۹۰: ۵۸)، اما سهم زنان استاد در دانشگاه استنفورد آمریکا نزدیک به ۲۲ درصد از استادان زن است (تریمل،^۱ ۲۰۱۳ به نقل از گور - فلتون^۲). در دانشگاه‌های استرالیا سه سال‌هاست در پی اجرای قانون برابری فرصت‌ها هستند (وینچستر و براوینگ،^۳ ۲۰۱۵) گزارش می‌شود که در سال ۲۰۱۴ حدود ۲۰ درصد از کسانی که به بالاترین مرتبه دانشگاهی^۴ دست یافته‌اند، زنان بوده‌اند. در دانشگاه‌های بریتانیا ۲۰/۵ درصد استادان زن هستند (اسلام،^۵ ۲۰۱۴ به نقل از گاردین، ۲۴ فوریه ۲۰۱۴). وجود این نابرابری‌ها سبب شده تا در فوریه ۲۰۱۴ پنجاه نفر از استادان (مرد و زن) دانشگاه کمبریج درخواستی را برای تغییر روش ارتقا بنویسند. آن‌ها به مدیریت دانشگاه نوشتند: «سیستم کنونی ارتقا به نفع مردان است و زن‌ها را از اینکه به مدیریت‌های خود به‌طور کامل دست یابند، باز می‌دارد... لازم است که ارزش‌گذاری‌ها و امتیازدهی‌ها تغییر کند» (گاردین، ۲۴ فوریه ۲۰۱۴).

1. Trimble
2. Gore- Felton
3. Winchester and Browning
4. Above Senior Lecturer Faculty
5. Professors
6. Islam

در اغلب کشورهای در حال توسعه مانند ایران، از زمان‌های گذشته تعداد زنان در مرتبه استادی بسیار کم بوده است. گرچه سابقه تأسیس برخی مؤسسه‌های آموزش عالی کشور مانند دانشگاه تهران تقریباً به یک قرن می‌رسد، اما این قدمت تاریخی سبب نشده تا زنان به سهم منصفانه‌ای در مرتبه علمی استادی دست یابند. در دهه اخیر شورای عالی انقلاب فرهنگی برای ارتقای مشارکت زنان در آموزش عالی کشور، در پانصد و هفتادمین جلسه (۱۳۸۴/۷/۲۶) مجموعه سیاست‌هایی را با این مقدمه مصوب کرده است:

«زنان کشور، نیمی از افراد جامعه را تشکیل می‌دهند و سازندگان و پرورش‌دهندگان نسل‌های آینده و منبع انسانی بالقوه مهمی در توسعه علمی، اجتماعی و فرهنگی کشور محسوب می‌شوند؛ بنابراین باید از ظرفیت‌های آنان به‌طور گسترده‌تر استفاده شود تا امکان پرورش کامل استعدادها و افزایش مشارکت آنان در فاصله قابلیت‌های علمی زنان و مردان، به‌سازمان‌ها و مشکلات فرهنگی - اجتماعی و اقتصادی را حل کرده و از ظرفیت تمام اعضای خانواده و اجتماع در بهره‌وری آن سهم‌خواه‌ها شود».

به‌رغم گذشت بیش از ده سال از تدوین سیاست‌های ویژه برای «پرورش کامل استعدادها» و «کاهش فاصله قابلیت‌های علمی زنان و مردان»، بر پایه گزارش‌های رسمی موجود، در سال ۹۴-۱۳۹۳ (مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، آموزش عالی ایران ۱۳۹۴-۱۳۹۳، جدول ۴-۱۴) از مجموع اعضای هیئت علمی تمام‌وقت دارای مدرک دکتری در مؤسسه‌های وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ۱۵/۸ درصد را زنان

تشکیل می‌دهند که فقط $\frac{3}{8}$ درصد آن‌ها به مرتبه استادی دست یافته‌اند و در کل استادان کشور، سهمی حدود $\frac{5}{8}$ درصد به زنان تعلق دارد که در مقایسه با مردان و حتی در مقایسه با سهم زنان در سایر کشورها نیز بسیار کمتر است.

چرا زنان به کرسی‌های استادی دست نیافته‌اند؟ دلایل وجود سهم‌هایی چنین نابرابر در جامعه دانشگاهی کشور ما و روند بسیار کند آن در دهه گذشته چیست؟ این پرسشی است که در چهارچوب این گزارش سیاستی به آن پرداخته خواهد شد.

ساختار زنان

در بخش نخست گزارش، پس از طرح مسئله، خلاصه‌ای از یافته‌های پژوهشی در سایر کشورها و ایران، هدف و روش مطالعه ارائه می‌شود. فشرده‌ای از عین سیاست‌ها و مقررات ارتقای هیئت علمی و مواردی از سوابق و آیین‌نامه‌ها که با حضور و فعالیت‌های علمی زنان در جامعه دانشگاهی مرتبط است، محتوای بخش دوم را تشکیل می‌دهد. بخش سوم اختصاص به یافته‌های حاصل از گفت‌وگوها با زنان و مردان هیئت علمی در مرتبه استادی و دانشجویانی دارد که در واقع بیشتر نقل تجربه ریاست زنان استاد در فرایند ارتقا است. تحلیل سیاست‌ها و مقررات منعکس شده در آیین‌نامه‌های ارتقا از دیدگاه زنان استاد و جمع‌بندی مواردی که ارتقای زنان به مقام استادی را تحت تأثیر قرار داده است، در بخش چهارم مطرح می‌شود. در بخش آخر گزارش، با نتیجه‌گیری از مجموع یافته‌ها و تحلیل مقررات ارتقا و با توجه به شرایط کنونی نظام آموزش عالی، سیاست‌های قابل اجرا با هدف فراهم آوردن زمینه ارتقای زنان به مرتبه استادی در دانشگاه‌ها ارائه خواهد شد.